

Łucja Wardęga

*Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Dzieło Pomocy Dzieciom
w Żmiącej*

Zachowania ryzykowne i antyspołeczne w mediach społecznościowych – charakterystyka zjawisk i profile osób angażujących się w te aktywności

Streszczenie

Tekst porusza problematykę zjawisk, które w ostatnim czasie nabrały szczególnego znaczenia w kontekście aktywności adolescentów w mediach społecznościowych. Szczególną uwagę poświęcono różnym formom zachowań ryzykownych i antyspołecznych w sieci, takich jak cyberprzemoc czy udział w internetowych wyzwaniach. Analizie poddano wybrane korelaty socjodemograficzne zachowań ryzykownych i antyspołecznych: płeć, miejsce zamieszkania, status rodziny i rodzaj szkoły, do której się uczęszcza. Tekst ma na celu przybliżenie profili osób angażujących się w niebezpieczne aktywności, co pozwoliło na wskazanie potencjalnych metod przeciwdziałania tym negatywnym zjawiskom, a także kreowaniu odpowiedzialnego korzystania z mediów społecznościowych.

Słowa kluczowe: media społecznościowe, zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych, zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych, profil, młodzież

Risky and Antisocial Behaviors in Social Media – Characteristics of the Phenomena and Profiles of People Engaging in These Activities

Abstract

The text addresses the issues of phenomena that have recently become particularly important in the context of adolescents' activity in social media. Particular attention is paid to various forms of risky and antisocial behaviors on the web, such as cyberbullying or participation in online challenges. Selected sociodemographic correlates of risky and antisocial behaviors are analyzed: gender, place of residence, family status and type of school attended. The text aims to present the profiles of people engaging in dangerous activities, which in turn allows for indicating potential methods of counteracting these negative phenomena and creating responsible use of social media.

Keywords: social media, antisocial behavior on social media, risky behavior on social media, profile, youth

Wstęp

Zagadnienie aktywności młodzieży w mediach społecznościowych jest jednym z kluczowych tematów rozważań nie tylko specjalistów zajmujących się badaniem przestrzeni wirtualnej, ale także wychowawców, pedagogów i rodziców. Media społecznościowe stały się dla młodzieży przestrzenią oferującą nieograniczoną możliwość nawiązywania kontaktów, ekspresji siebie, tworzenia i przedstawiania własnej tożsa-

mości oraz rozrywki. Przestrzeń nowoczesnych mediów – podobnie jak przestrzeń rzeczywista – nie jest wolna od zjawisk negatywnych, nacechowanych ryzykiem, przemocą czy przestępczością. Pewne negatywne zjawiska, takie jak przemoc równieśnicza, przeniosły się do przestrzeni wirtualnej. W tym wypadku trzeba mówić o cyberprzemocy. Analiza mechanizmów stojących za ryzykownymi i antyspołecznymi zachowaniami może pomóc w ustaleniu cech i motywów młodych użytkowników angażujących się w te zachowania. Pozwoli też na opracowanie sposobów przeciwdziałania negatywnym skutkom tych działań.

1. Wybrane zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych i profile użytkowników angażujących się w nie

1.1 Patostreaming i patostreamerzy

Obok prospołecznych treści rozrywkowych i edukacyjnych młodzież na platformach społecznościowych i streamingowych styka się z treściami patologicznymi. Jednym z takich niebezpieczeństw jest zjawisko *patostreamingu*. To filmy transmitowane w czasie rzeczywistym, nieoparte na wcześniej przygotowanym scenariuszu, nieposiadające również cech charakterystycznych dla filmów fabularnych, przypominające za to reportaż z życia *patostreamera*, czyli osoby prowadzącej te patologiczne transmisje (Angielczyk, 2019, s. 49). *Patostreamerzy* występują live sami lub z udziałem kilku osób, stając się nierzadko zarówno sprawcami przemocy, jak i jej ofiarami. Żeby zdobyć pożądaną wysokość donejtów, rozciągają transmisje na długo. Jednym z niechlubnych przykładów transmitowania patologicznych treści w internecie przez dłuższy czas jest Daniel „Magical”, który czynił to bez przerwy nawet przez kilka tygodni z rzędu (Bergcholc, 2022, s. 345).

Wracając do wspomnianych donejtów, to należy stwierdzić, że są one niebывалым motywem do zachowań, jakich oczekuje widownia. Patotwórcy są w stanie zachowywać się bardziej kontrowersyjnie, by zwiększyć oglądalność. Widownia „Rafatusa” pod postacią darowizn w czasie transmisji namawiała do stosowania przemocy wobec partnerki – „Marlenki” (Bergcholc, 2022, s. 346). Taka interakcja pozwala nie tylko na percepcję zachowań patologicznych, ale także współdziałanie w jej stosowaniu. Tym samym widzowie przechodzą od roli biernego obserwatora do roli aktywnego uczestnika *patostreamu*. Mimo dezaprobaty wobec poczynañ patotwórców istnieją odbiorcy popierający ich działalność zarówno podczas transmisji, jak i obserwując ich poczynania na innych portalach społecznościowych. W. Kułaga (2021, s. 82) za pomocą indywidualnych wywiadów z obserwatorami kontrowersyjnej patoinfluencerki Marty Linkiewicz ustalił, że tym, co skłania młodych ludzi do obserwowania tego typu treści, jest ciekawość, a następnie podobne wartości i zgodność z patotwórczynią. Każda z badanych osób była też świadoma tego, kogo i co obserwuje.

Obserwowanie zjawiska *patostreamingu* i uczestniczenie w nim nie pozostaje dla adolescentów obojętne. Mają oni kontakt ze środowiskiem agresywnym, wulgarnym i wyuzdanym. Obserwacja stylu życia patotwórców kreuje w nich poczucie, że można

żyć i zarabiać niemałe pieniądze na zachowaniach patologicznych (Jas, 2020, s. 178). Takie alternatywne wzorce demotywują młodzież przed kontynuowaniem kształcenia szkolnego i zawodowego i skłaniają ku szybkim, lecz niestabilnym źródłom zarobku. Na zagrożenie świata wartości wskazują rozważania E. Figa i W. Rokowskiego (2022, s. 403-404), którzy postrzegają *patostream* jako zarówno skutek przemian w normach i wartościach, jak i przyczynę generującą kolejne zmiany. Odbiorcy tych treści, w tym młodzież, są mniej zszokowani pojawiającymi się rodzajami i przejawami przemocy, życie prywatne staje się coraz bardziej publiczne, zaciera się również granica między światem rzeczywistym a wirtualnym.

1.2 Niebezpieczne internetowe wyzwania

W wirtualnej rzeczywistości mediów społecznościowych jednym ze sposobów zbudowania swojej tożsamości i zaprezentowania siebie innym jest aktywne uczestniczenie w działaniach zainicjowanych w tej przestrzeni. Takimi aktywnościami są chociażby internetowe wyzwania błyskawicznie rozprzestrzeniające się dzięki sile social mediów. Jednym ze skrajnie niebezpiecznych wyzwań, w których brali udział adolescenti, był „The Blue Whale Challenge”. Wyzwanie to składało się z serii 50 zadań, które uczestnik miał wykonać. Zadania te nakłaniały uczestników wyzwania do samookaleczania się i szkodenia swojemu zdrowiu i życiu. Ostatnim i najbardziej radykalnym zadaniem stało się pozbawienie siebie życia poprzez skok z wysokiego budynku (Khattar, Dabas, Gupta, Chopra, Kumaraguru, 2018, s. 2).

Wyzwanie pojawiło się po raz pierwszy w Rosji w 2016 roku. Pierwsze w Polsce zgłoszenie tej gry odnotowano w Szczecinie. W 2017 roku na oficjalnej stronie Prokuratury Krajowej opisano przypadek samookaleczeń trojga nastolatków z powiatu pyrzyckiego. Na ramionach i przedramionach mieli wycięty symbol „f50”. W związku z niepokojącymi doniesieniami związanymi z około 200 przypadkami samobójstw i pojawieniem się oznak występowania tego zjawiska w Polsce wystosowano pismo do Ministra Edukacji Narodowej w celu wdrożenia działań prewencyjnych i zaapelowano do rodziców oraz opiekunów, by zwrócili uwagę na aktywność swoich dzieci w przestrzeni wirtualnej oraz do zgłaszania niepokojących zachowań do odpowiednich organów ścigania (gov.pl/web/prokuratura-krajowa, dostęp: 24.05.2024). Przed braniem udziału w tym kontrowersyjnym wydarzeniu i konsekwencjami podejmowania ryzykownych zachowań związanymi z wyzwaniem przestrzegało również Ministerstwo Cyfryzacji.

Zabawa w przestrzeni wirtualnej przenosi się do rzeczywistości i wraca do sfery social mediów w formie dowodu wykonania wyzwania. Tak było również w przypadku wyzwania ognia polegającego na oblaniu się łatwopalną cieczą. Całe zdarzenie musiało być nagrane i opublikowane w mediach społecznościowych. Inny przykład może stanowić wyzwanie *necknomination*, które polegało na wypiciu jednorazowo dużej dawki alkoholu i wstawieniu dowodu z tego wyczynu do internetu. Dziewięcioletnia dziewczynka, która podjęła się tego wyzwania, wymagała pomocy medycznej (Michniuk, 2016, s. 8).

2. Wybrane zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych i profile użytkowników angażujących się w nie

2.1 Cyberprzemoc (cyberbullying) i cyberprzemocowcy

Robert S. Tokunaga (2010, s. 278) określa *cyberprzemoc/ cyberbullying* jako każde zachowanie przejawiane przez media cyfrowe bądź media elektroniczne, zarówno przez jednostki, jak i grupy, które regularnie komunikują agresywne i wrogie wiadomości powodujące dyskomfort i krzywdę u innych. Od tradycyjnego pojęcia *bullyingu* odróżnia go narzędzie służące do jego stosowania (Campbell, 2005, s. 68-76), czym w przypadku *cyberbullyingu* są nowe technologie. Oprócz poczty elektronicznej, grup dyskusyjnych i blogów to serwisy społecznościowe wykorzystuje się do sprawiania szkód i krzywd w cyberprzestrzeni.

Cyberagresorzy mogą poniżać swoje ofiary poprzez publikację nieprawdziwych informacji i materiałów. Sprawcy edytują zdjęcia swojej ofiary, na których ma ona wykonywać czynności seksualne, bądź powielają nieprawdziwe informacje dotyczące życia swojej ofiary (Pyżalski, 2012, s. 127-128). W zjawisku cyberprzemocy, oprócz ofiary, innym podmiotem pozostaje postać sprawcy. To zazwyczaj nastolatek w wieku 13-15 lat (Ibidem, s. 145). Wskazanie, która płeć częściej występuje w roli cyberagresora, okazuje się trudniejsze do określenia. Badania austriackie wskazują, że sprawcami częściej są chłopcy (Gradiner, Strohmeier, Spiel, 2009, za: Pyżalski, 2012, s. 145). Jednak Keith i Martin (2015, s. 224-228) dowodzą, że dziewczęta stosują cyberbullying częściej. Używają do tego komunikatorów i poczty elektronicznej (chłopcy – stron internetowych). Motywami stosowania przemocy elektronicznej może być chęć zrewanżowania się za doświadczone krzywdy, zemsta, pozyskanie uwagi i pomocy, utwierdzenie swojej pozycji w grupie bądź budowanie swojego wizerunku (Andrzejewska, 2014, s. 110).

Sprawca mógł w przeszłości doświadczać podobnych, a nawet większych szkód ze strony innych użytkowników mediów społecznościowych. Gdy frustracji i chęci zemsty nie może skierować w stronę własnego oprawcy, czyni to wobec jednostek słabszych lub bezbronnych. Sprawcy często w akcie podporządkowania się grupie znęcają się nad wybraną jednostką, nawet jeśli nie żywią w stosunku do niej silnie negatywnych uczuć. Istnieje możliwość, że swoimi działaniami cyberagresor chce zwrócić na siebie uwagę, ponieważ myśli, iż taka forma zachowania zapewni mu społeczną aprobatę. Może też tym zachowaniem wołać o pomoc, dlatego że nie radzi sobie z problemami i swoją złość i frustrację tym spowodowaną wyładowuje na innych.

Cyberprzemoc jest znaczącym problemem społecznym, wymagającym odpowiednich oddziaływań profilaktycznych i przeciwdziałania. A. Andrzejewska (2014, s. 128-129) proponuje, żeby przeprowadzać zajęcia rozwijające kompetencje społeczne: asertywność, umiejętność komunikacji i rozwiązywanie problemów. Wskazuje również na rozwijanie zainteresowań młodzieży, warsztaty uświadamiające wagę przestępstw, odpowiednie wsparcie rodziny i skuteczne kampanie społeczne.

2.2 Hejt i hejterzy

Ostatnimi czasy użytkownicy mediów społecznościowych, w tym dzieci i młodzież, mierzą się z nienawiścią, która ze świata rzeczywistego przeszła też do sfery mediów społecznościowych. „Słownik języka polskiego” podaje, że *hejt* to „obraźliwy i zwykle agresywny komentarz internetowy” (sjp.pl, dostęp: 31.05.2024 r.), a także „mówienie w sposób wrogi i agresywny na jakiś temat lub o jakiejś osobie” (sjp.pl, dostęp: 31.05.2024 r.). Postać, która stosuje mowę nienawiści w sieci, w tym w mediach społecznościowych, nazywa się *hejterem* (spolszczona wersja angielskiego rzeczownika *hater*). *Hejter* bywa niekiedy mylony z *trollem*. *Hejter* w przeciwieństwie do internetowego *trolla* jest pewien swoich poglądów, znieważa najczęściej osoby publiczne. Jego komentarze cechuje agresywność i obraźliwość. *Troll* chce z kolei jedynie zwrócić na siebie uwagę, nie wyrażając zdania na określony temat (Wawrzyniak, 2015, s. 35-36). M. Garbowski (2017, s. 74) w swojej klasyfikacji typów trollów obok prowokatora/ dywersanta, atencjusza, spamera i klakiera wymienia właśnie *hejtera*. Uważa go za osobę, która chce deprymować, oczerniać, a nawet psychicznie krzywdzić jednostkę, grupę lub daną instytucję.

Próbę sporządzenia sylwetki *hejtera* podjęła się Agencja Badań Rynku i Opinii SW RESEARCH. Badani przypisywali tej osobie motyw zazdrości i nudy. Charakteryzowało go także poczucie odrzucenia. Do obrażania innych służy mu zarówno treść i grafika, jak i materiały wideo. Jego wypowiedzi w sferze wirtualnej są krótkie, ale mimo to jest on w stanie osiągnąć cel. W tych samych badaniach do *hejtowania* przyznało się 11,3% badanych, przy czym częściej czynili to młodzi mężczyźni (do 24. roku życia) o wykształceniu średnim bądź zawodowym, zamieszkujący duże i średnie miasta (swresearch.pl, dostęp: 31.05.2024). Motywacje i okoliczności tej osoby do obrażania innych w mediach społecznościowych bywają różnorodne. *Hejter*, krytykując innych, czuje ulgę, radość i poczucie sprawiedliwości, mimo że osoba *hejtowana* najczęściej nie wyrządziła mu krzywdy, ale miała na jakiś temat inne zdanie, dysponowała większą ilością pieniędzy czy lepiej od niego wygląda. Może się zdarzyć i tak, że osoby włączają się w proceder obrażania, gdyż robią to inni użytkownicy. Bez wzięcia z nich przykładu prawdopodobnie by tego nie zrobili z własnej inicjatywy. *Hejterzy* czują się w internecie, w tym w social mediach, anonimowi i mogą krzywdzić niebezpiecznie. Osoby takie obrażają innych również ze strachu przed doświadczeniem krzywdy lub innością danej kultury, religii czy grupy społecznej. Hejt dla *hejterów* pozostaje również sposobem na danie upustu zazdrości czy niezadowolaniu ze swojego życia (vadecumbezpieczenstwainformacyjnego.uken.krakow.pl, dostęp: 31.05.2024). K. Garwol (2019, s. 158) wskazuje, że *hejterzy* usprawiedliwiają swoje zachowanie posiadaniem prawa do krytykowania i szczerości. Jednakże szczerą, konstruktywną krytykę może przybrać postać wyrażania swojego zdania w sposób niesprawiający krzywdy drugiej osobie. Badania S. Wachs, A. Wettstein, L. Bilz i M. Gamez-Guadix (2022, s. 17-18) wyróżniają podobne motywy do tych wymienionych wyżej. Wskazują na kierowanie się nastoletnich *hejterów* chęcią zemsty, ideologią i konformizmem grupowym. Wobec tych czynników powiązanych z byciem przez młodzież sprawcami hejtu wspomniani badacze postulują odpowiednie oddzia-

tywania profilaktyczne. Proponują skierować działania na kształtowanie umiejętności społecznych i wartości demokratycznych oraz tworzyć bezpieczne środowiska, gdzie młodzież nie jest zachęcana do angażowania się w mowę w nienawiści ani na nią narażana.

2.3 Trolling i trolle

Innym zjawiskiem, z którym mogą się zetknąć użytkownicy mediów społecznościowych, jest *trolling*. Określa się go jako „działanie umyślne, skierowane na to, by skłócić daną internetową grupę bądź społeczność” (Jachyra, 2011, s. 253). Takie działanie może mieć na celu wywołanie negatywnego afektu u innych użytkowników mediów społecznościowych lub dostarczać trollom rozrywki (Szulc, 2020, s. 145). Internetowi trolle potrafią wielokrotnie zadawać to samo pytanie mimo uzyskania na nie odpowiedzi, umieszczają posty niezwiązane z tematyką grupy, wprowadzają innych użytkowników w błąd bądź celowo podjudzają kłótnie innych użytkowników. Do takich działań nierzadko skłaniają ich frustracja, sadyzm bądź chęć dostarczenia sobie rozrywki lub uzyskanie aprobaty ze strony znaczących użytkowników danego medium (Garbowski, 2017, s. 72).

Motywacja *trolla* może być na tyle silna, że będzie śledził swoją ofiarę nie tylko na jednej, ale na kilku platformach społecznościowych, co powoduje niekiedy opuszczenie platformy przez prześladowanego użytkownika (socialmediavictims.org, dostęp: 25.05.2024). *Troll* nie przestrzega zasad netykiety. Wypomina drobne błędy innym użytkownikom, jednocześnie samemu łamiąc podstawowe zasady. *Troll* przeskadza innym w dyskusji, a nawet pozostaje w sprzeczności ze swoimi uprzednimi wypowiedziami. Użytkownik stosujący *trolling* sam wielokrotnie nazywa innych użytkowników *trollami*, zmienia nazwy swojego konta bądź chowa się pod nazwami typu „user64537”. Częstą praktyką jest tworzenie kilku kont, przez co *troll* ma możliwość popierania własnych postów i atakowania tych, którzy się z nim nie zgadzają (Jachyra, 2011, s. 255-257). *Trolle* internetowe tworzą i rozpowszechniają również fake newsy (Grycuk, 2021, s. 3), czyli nieprawdziwe informacje.

Innym aspektem będącym poniekąd cechą wynikającą ze specyfiki internetu jest anonimowość. *Trolle* czując, że mogą nie być zidentyfikowani, chętniej pozwalają sobie na antyspołeczne zachowania. Ich działalności sprzyja niedostateczny nadzór ze strony zarządców portali społecznościowych, przez co nie ponoszą za swoje działania żadnej odpowiedzialności (socialmediavictims.org, dostęp: 25.05.2024). Nie wszystkim odmianom *trolli* zależy jednak na zachowaniu całkowitej anonimowości. Jedni będą zachowywać stuprocentową anonimowość, nie podając żadnych danych osobowych, drudzy nie dbają o anonimowość, a jeszcze inni *trollują* jawnie, by zwrócić na siebie uwagę. Biorąc pod uwagę powyższe kryteria, M. Garbowski (2017, s. 68) wyróżnia m.in. prowokatora/ dywersanta. Jego działanie może spowodować wywołanie *hejtu* lub kłótni na forum społecznościowym. Potrafi ośmieszać i zamieszczać materiały dezinformacyjne. Zakłada fałszywe konta na platformach społecznościowych, by realizować swoje zamierzenia. Konta te mogą wykorzystywać wizerunek innych osób w celu ich skompromitowania.

Kolejny typ to *hejter*, czyli osoba stosująca groźby, wygłaszająca obraźliwe wypowiedzi, ośmieszająca innych użytkowników mediów społecznościowych bądź im ubliżająca. Konsekwencją wyrażania hejtu wobec danej osoby, grupy osób lub instytucji bywa alienacja tych podmiotów. *Hejter* stara się odsunąć rzeszę fanów, odbiorców, bliskich od osoby, którą hejtuje. *Antyhejterem* jest dla odmiany postać „klakiera”, którzy w przeciwieństwie do hejterów zalewają media komentarzami pozytywnymi. *Troll* szukający zainteresowania swoją osobą, potrzebujący uwagi i promocji to *aten-cjusz*. Jego działania obejmują m.in. spamowanie swoich treści na różnych forach, portalach, grupach. Dla tej osoby hejt pozostaje reakcją pożądaną. Jego trollowanie przykuwa uwagę innych użytkowników i daje im możliwość zasłynięcia w mediach społecznościowych. Biorąc pod uwagę tę charakterystykę, staje się jasne, że dla *aten-cjusza* nie ma znaczenia to, co i jak o nim mówią, ale to, że w ogóle się o nim mówi. To, czy ma on budujące wsparcie czy dosięga go negatywny, krytyczny hejt, pozostaje obojętne, gdyż przez obydwa rodzaje zainteresowania osiąga on i tak ten sam cel.

Ostatnim, ale nie mniej ważnym typem pozostaje *spamer* będący odmianą *aten-cjusza*. *Spamer* nie jest osobą wyłudającą dane osobowe czy środki finansowe, ale naruszającą porządek społeczności internetowej. Pomimo wielu taktyk i technik stosowanych przez trolli do osiągania własnych celów istnieją sposoby ochrony przed nimi. Mogą to czynić zarówno administratorzy portali społecznościowych, jak i ich użytkownicy. Moderatorzy są w stanie blokować konta i publikacje trolli. Takie działania spotyka się niekiedy z oskarżeniami *trolla* co do cenzurowania jego wypowiedzi. Jedną z możliwych strategii użytkowników polega zatem na ignorowaniu ich działania i zaczepki. To właśnie tę metodę uważa się za najskuteczniejszą, ponieważ „zagłodzony” *troll*, który nie będzie miał kogo skłócić, zniechęci się do dalszej działalności antyspołecznej.

3. Przegląd badań dotyczący zachowań ryzykownych i antyspołecznych w mediach społecznościowych

Znaczną część raportu *Nastolatki 3.0* (Lange i in., 2023, s. 263) poświęcono zachowaniom ryzykownym. Jednym z przedmiotów badań były internetowe wyzwania, tzw. *challenge'e*. Zdecydowana większość, gdyż ponad 70%, badanych nie brała w nich udziału. Okazuje się, że jednak blisko 1/10 nastolatków uczestniczyło w nich dwa-trzy razy. Jednokrotnie w wyzwaniu wzięło udział 8,5% badanych, 4-, 5-krotnie około 4,6%, a więcej niż 8 razy – 5,2% adolescentów.

Badania zachowania ryzykownego, to znaczy oglądania *patostreamów* w świetle raportu z ogólnopolskich badań społecznych *„Patostreamy w opinii polskich internautów”* (Lange, Ładna, Konopczyński, Kowalczyk, 2019, s. 7-13), to zjawisko znane młodzieży w wieku 15-19 lat. Ponad 3/4 badanych orientuje się, czym ono jest, niekoniecznie z bezpośredniego doświadczenia. Często słyszeli oni o nim np. od rówieśników. Mniejsza znajomość tego zjawiska panuje wśród rodziców. Słyszało o nich jedynie 15,6% rodziców. Nastolatki, które natrafiały na *patostreamy*, najczęściej stykały się z nimi w serwisach udostępniających materiały wideo (takich, jak

np. platforma społecznościowa YouTube; 74,2%). Mieli z nimi również styczność poprzez wpisy znajomych w mediach społecznościowych (12,9%). Najczęściej z tego typu materiałami stykali się na wcześniej wspomnianej platformie YouTube (73,4%), a także na Facebooku (34,4%), Snapchacie (15,6%) bądź TikToku (15,6%). O wiele rzadziej zauważane są patostreamy na platformach Instagram, Twitter i Wykop. Motywami, które najczęściej skłaniają młodych ludzi do oglądania patologicznych treści wideo, są ciekawość (24%), rozrywka (22,9%), nuda (14%) i przypadek (13%). Około 12% młodzieży nie potrafi jednoznacznie wskazać na powód ich oglądania.

Badania dotyczące zachowań antyspołecznych takich, jak *trolling* stanowią przedmiot badań również zagranicznych naukowców. Naukowcy ze Szkoły Zdrowia i Nauk Przyrodniczych w Federation University, badając, jakimi cechami osobowości cechują się internetowi *trolle*, wskazują na wyższe wyniki w obszarze posiadania cech psychopatycznych i obrębie poznawczej empatii. Osoby te zdają sobie sprawę z tego, co odczuwa inna osoba, ale nie są w stanie współodczuwać. Źródłem przyjemności jest dla nich ból innych (pieknomyslu.com, dostęp: 25.05.2024). Młode osoby angażują się również w postać *hejtera*, który mową nienawiści potrafi wyrządzać szkody i krzywdy ofiarom. Raport „Wilki i owce w Internecie, czyli raport na temat hejtu wśród młodzieży” (globaldignity.pl, dostęp: 12.05.2024) ujawnił, że spośród 600 osób w wieku 12-24 lat 20% przejawiało zachowania nacechowane mową nienawiści.

Sprawcami mowy nienawiści są najczęściej przedstawiciele płci męskiej (26%), mający wykształcenie niższe (25%) i co ciekawe samemu doświadczający hejtu (34%). Badania te objęły także percepcję tego zjawiska przez nastoletnich internautów. Połowa badanych stwierdziła, że „raczej nie” lub „zdecydowanie nie” ma przyzwolenie na hejtowanie, nawet jeśli istnieje wolność słowa. Około 1/3 respondentów uważa, że jest to kwestia trudna do jednoznacznego określenia. Za dopuszczalnością tego typu zachowania odpowiedziało się 17% badanych. Osoby nieprzejawiające takiej formy postępowania w sieci wirtualnej, a jednocześnie będące samemu ofiarami hejtu opowiadają się za stosowaniem konsekwencji prawnych wobec osób stosujących mowę nienawiści.

Nastolatkom w przestrzeni mediów społecznościowych wchodzi także w rolę sprawcy cyberprzemocy. Metaanaliza 13 projektów badawczych wskazuje, że skala cyberbullyingu oscyluje w granicach 7-35% (Calvete, Orue, Estèves, Villardón, Padilla, 2010, za: Pyżalski, 2012, s. 145). Grupą nastolatków, która znacząco odznacza się angażowaniem w cyberprzemoc, jest młodzież w wieku od 13 do 15 lat (Calvete i in., 2010, za: Pyżalski, 2012, s. 145). W taką aktywność angażują się częściej chłopcy (Gradiner, Strohmeier, Spiel, 2009, za: Pyżalski, 2012, s. 145).

Skalę sprawstwa cyberprzemocy na gruncie amerykańskich szkół średnich badali R.M. Kowalski i S.P. Limber (2007, s. 26). Ustalili oni, że 4% badanych w ciągu kilku miesięcy poprzedzających badanie było sprawcami cyberprzemocy, a 7% respondentów zarówno sprawcą, jak i ofiarą cyberprzemocy. Najczęstszą obserwowaną przez młodzież formą cyberprzemocy bywa wyzywanie (44,6%), ośmieszanie (33,2%), poniżanie (29,6%), podszywanie się pod inną osobę (20,5%). Dla około 25% nastolatków nie jest do końca jasne, czy to, co obserwuje w przestrzeni wirtualnej, pozostaje formą cyberprzemocy czy nie.

4. Aspekty metodologiczne badań własnych

Przedmiotem prowadzonych przeze mnie badań były wybrane socjodemograficzne korelaty zachowań antyspołecznych i ryzykownych w mediach społecznościowych: płeć, status rodziny, miejsce zamieszkania i rodzaj szkoły. Badania miały na celu wzbogacenie wiedzy o tym, jakie są korelaty angażowania się adolescentów współcześnie w szkodliwą i ryzykowną aktywność w świecie social mediów. Grupę badawczą tworzyło 106 uczniów kształcących się w szkołach ponadpodstawowych w wieku 15-20 lat. Wśród uczestników badania znaleźli się zarówno ci, którzy angażowali się w zachowania, jak i ci nieangażujący się w ryzykowne i antyspołeczne działania w mediach społecznościowych.

Uwzględniając podział respondentów ze względu na płeć, można stwierdzić, że 62,26% badanych stanowiły dziewczęta, a 37,74% – chłopcy. Dziewczęta chętniej przystępowały do badań i udostępniały formularze. Średnia wieku badanej młodzieży wyniosła 17 lat. Najmłodsi respondenci byli w wieku 15, a najstarsi w wieku 20 lat. Najlichnieszą grupę respondentów stanowili 16-latkowie i 19-latkowie (obie podgrupy stanowiły po 22,64% badanych). Badana młodzież wychowywana w rodzinach pełnych stanowiła 68,87% respondentów, a wychowujący się w rodzinach, gdzie są pod opieką jednego z rodziców – 31,13%. Ponad połowa badanej młodzieży pochodziła z terenów wiejskich – 58,49% respondentów, a 41,51% z terenów miejskich. Uczęszczają oni do szkół ponadpodstawowych w Nowym Sączu (44,34% osób badanych) i Limanowej (55,66% respondentów). Najlichnieszą podgrupą byli uczniowie szkół branżowych I stopnia – 32,08% badanych, następnie uczniowie technikum – 31,13%, uczniowie liceum – 21,70%, wychowankowie ośrodka szkolenia i wychowania – 8,49% badanych i branżowej szkoły II stopnia – 6,60%.

Geneza opracowanych problemów dotyczy też potrzeb społecznych. Przejawianie zachowań ryzykownych i antyspołecznych nie jest sytuacją stymulującą rozwój młodzieży, dlatego należy podejmować działania ograniczające ich występowanie. Rozpoznanie czynników, które korelują lub mają związek z ich przejawianiem, pozwoli wyodrębnić obszary pracy wychowawczej czy edukacji medialnej. Sformułowano następujące pytania:

P1: *Jak przedstawia się profil nastolatka angażującego się w zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych?*

P2: *Jak przedstawia się profil nastolatka angażującego się w zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych?*

W przeprowadzonych badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. W obrębie tejże metody wybrano technikę opartą na badaniach ankietowych. Do zebrania niezbędnych w tym badaniu danych posłużył *Kwestionariusz Użytkownika Mediów Społecznościowych* (KUMS) składający się z dziesięciu pytań jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru. Mieściły się w nim pytania zamknięte lub półotwarte z możliwością dopisania własnej odpowiedzi w zakresie rodzaju szkoły, do której uczęszcza respondent, i formy przejawianych zachowań ryzykownych i społecznie szkodliwych. Mieściły się w nim także pytania o niektóre dane socjodemograficzne,

które miały znaczenie w badaniu socjodemograficznych korelatów antyspołecznych i ryzykownych zachowań w mediach społecznościowych, czyli: pytania o płeć, wiek, miejsce zamieszkania, szkołę, status rodziny. Zamieszczono także pytania o inne dane socjodemograficzne, pozwalające na szersze opisanie badanej grupy oraz pytania o charakterystykę aktywności młodzieży w mediach społecznościowych. Pytania dotyczyły również portali społecznościowych, z których korzystają adolescenti. Pozwalały one scharakteryzować, jakie działania ryzykowne i antyspołeczne podejmują adolescenti w mediach społecznościowych.

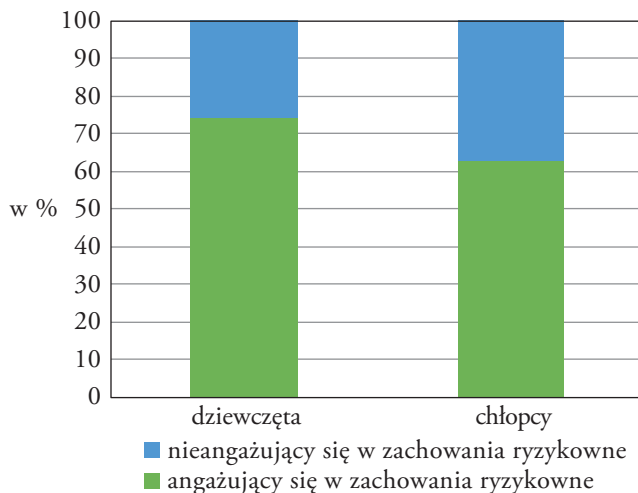
Badania przeprowadzone zostały w maju i czerwcu 2024 roku. Do zdobycia respondentów i interesujących z punktu widzenia badań danych wykorzystano media społecznościowe.

5. Analiza wyników badań własnych

5.1 Prezentacja wyników dotyczących profilu nastolatka angażującego się w zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych

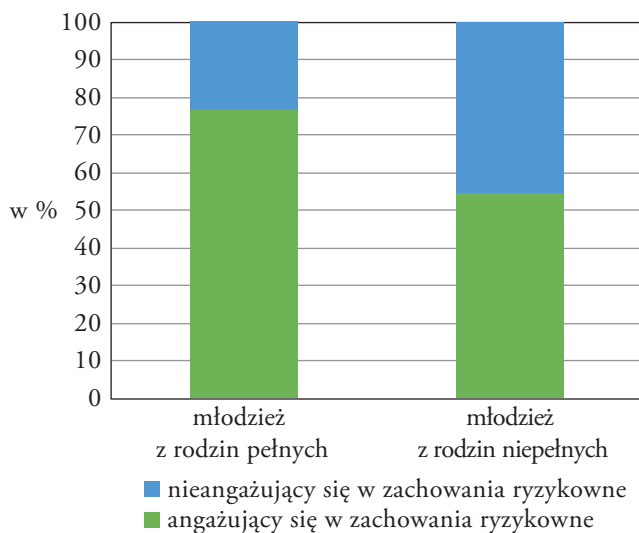
Wśród 106 respondentów 74 osoby deklarowały angażowanie się w aktywność ryzykowną w mediach społecznościowych. Badania statystyczne przy zastosowaniu testu chi-kwadrat (testu Pearsona) miały ustalić, czy wybrane czynniki socjodemograficzne (płeć, status rodziny, miejsce zamieszkania, rodzaj szkoły) mają istotne lub nieistotne znaczenie w angażowaniu się w działania o charakterze ryzykownym w przestrzeni social mediów. Analiza statystyczna pozwoliła ustalić, że nie istnieje związek między płcią a przejawianiem zachowań ryzykownych w mediach społecznościowych. Związek ten występuje na poziomie $p = 0,201778$. W podgrupie dziewcząt zachowania nacechowane ryzykiem w przestrzeni mediów społecznościowych przejawia 74,24%, a w podgrupie chłopców – 62,5%.

Rysunek 1. Płeć a angażowanie się w zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych

Dalsza analiza danych dotyczących wychowywania się w rodzinach pełnych i niepełnych wykazała, że istnieje związek między statusem rodziny a angażowaniem się w ryzykowne zachowania w mediach społecznościowych. Związek ten istnieje na poziomie $p = 0,021341$. Wśród nastolatków z rodzin pełnych w zachowania ryzykowne angażuje się 76,71% nastolatków, a z niepełnych – 54,55% nastolatków.

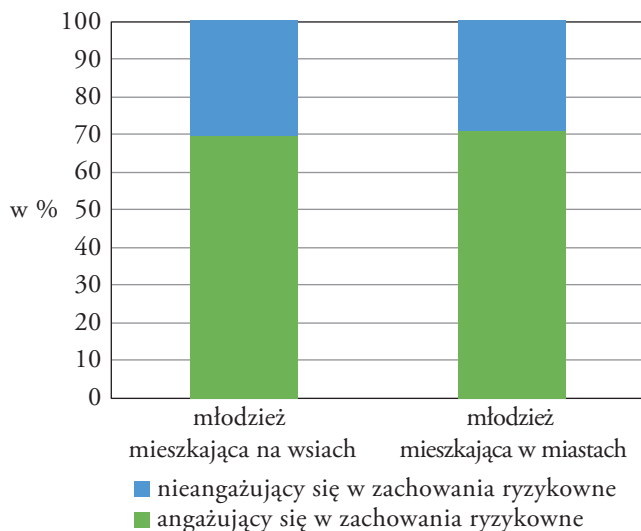
Rysunek 2. Status rodziny a angażowanie się w zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

Następnym aspektem badania było ustalenie, czy istnieje związek między miejscem zamieszkania (wsią/ miastem) a podejmowaniem ryzykownych aktywności w wirtualnej przestrzeni społecznych mediów. Dane analizowano przy zastosowaniu testu chi-kwadrat. Pozwoliło to ustalić, że nie istnieje związek między mieszkaniem na wsi lub w mieście a przejawianiem tychże zachowań ($p = 0,903276$). Odsetek młodzieży zamieszkującej wieś, podejmującej ryzyko w przestrzeni social mediów wyniósł 69,36%, a młodzieży z miast – 70,46%.

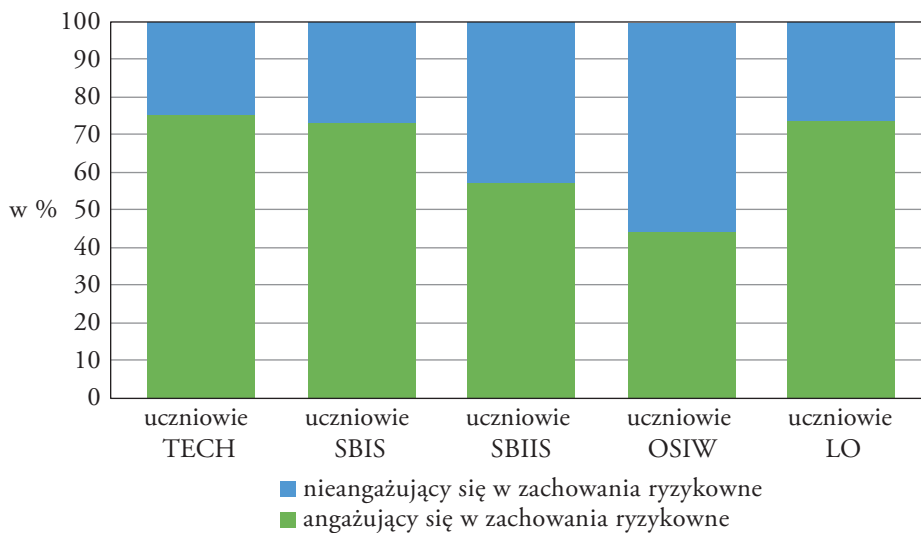
Rysunek 3. Miejsce zamieszkania a angażowanie się w zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

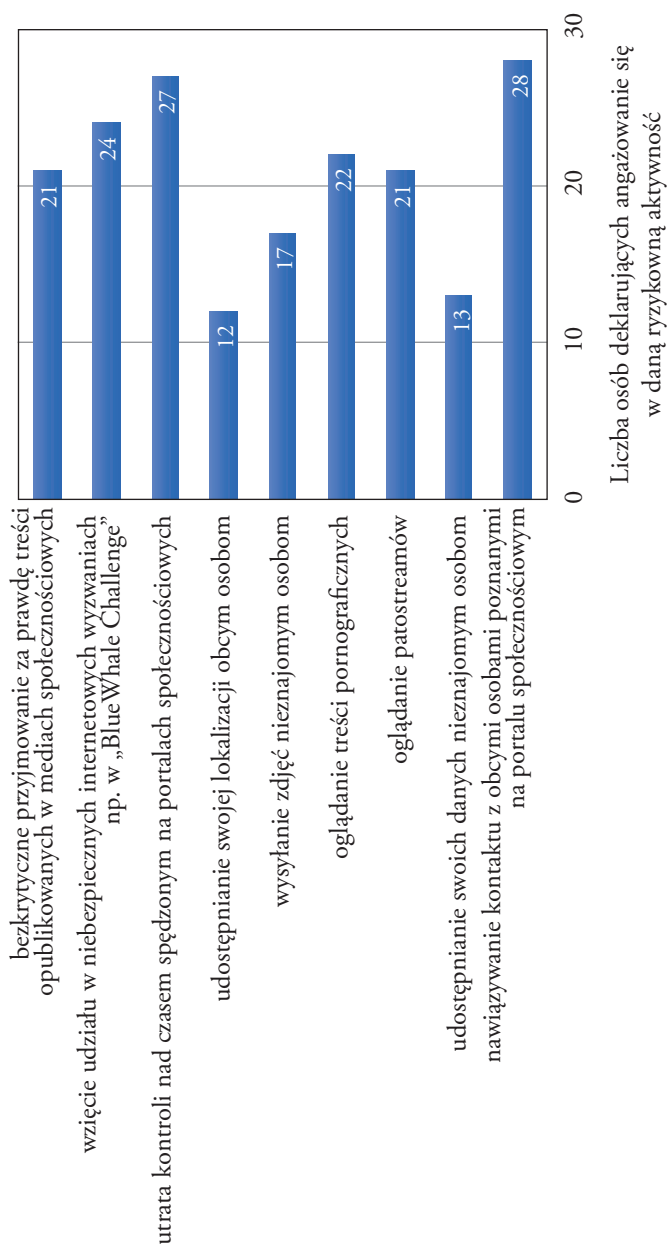
Ostatnią zmienną socjodemograficzną braną pod uwagę w kontekście zachowań ryzykownych był rodzaj szkoły, do której uczęszczała młodzież. Analiza pozytywnych danych wykazała, że nie istnieje związek między typem szkoły, do której uczęszczają nastolatki, a angażowaniem się w ryzykowne zachowania w mediach społecznościowych ($p = 0,370177$).

Rysunek 4. Rodzaj szkoły a angażowanie się w zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

Rysunek 5. Wybrane formy zachowań ryzykownych badanej młodzieży angażującej się w zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych

Wybrane formy zachowań ryzykownych
w mediach społecznościowych

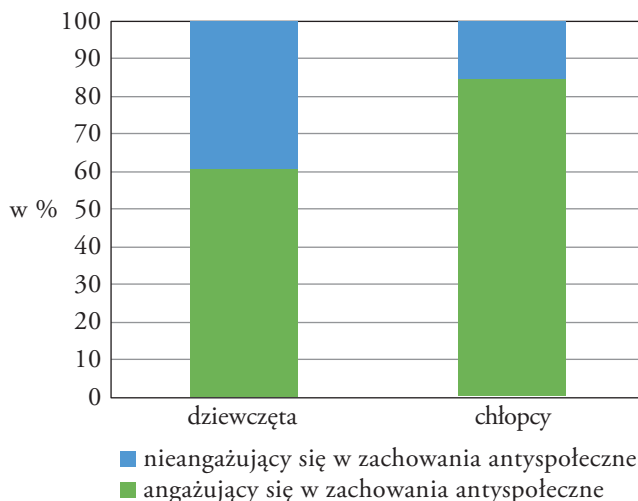
Ponad 3/4 uczniów technikum podejmuje ryzykowne działania, korzystając z aplikacji i portali społecznościowych. Odsetek uczniów liceów ogólnokształcących, którzy cechują się podobnym zachowaniem, wynosi 73,91%, technikum – 75,76%, szkół branżowych I stopnia – 73,53%, szkół branżowych II stopnia – 57,14%, a ośrodka szkolenia i wychowania – 44,44%. Angażowanie się w sytuacje ryzykowne może przyjmować różne formy. Deklarowane działania młodzieży przedstawia poniższy rysunek.

Na podstawie danych zawartych w tabeli widać, że znaczna część młodzieży angażującej się w te zachowania najczęściej robi to poprzez zawiązywanie kontaktu z nieznajomymi, których poznała na portalach społecznościowych (37,84%), zatrącenie kontroli nad czasem, jaki poświęcają na korzystanie ze społecznych mediów (36,49%), oraz branie udziału w niebezpiecznych internetowych wyzwaniach, takich jak „*The Blue Whale Challenge*” (32,43%). Najmniej wskazań otrzymały takie zachowania, jak wysyłanie własnych zdjęć nieznajomym osobom (22,97%), udostępnianie własnych, prywatnych danych innym osobom (17,57%) oraz lokalizacji (16,22%).

5.2 Prezentacja wyników dotyczących profilu nastolatka angażującego się w zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych

Wśród 106 respondentów 74 osoby deklarowały angażowanie się w aktywność antyspołeczną w mediach społecznościowych. Badania statystyczne przy zastosowaniu testu chi-kwadrat (testu Pearsona) pozwoliły na ustalenie, czy istnieje związek między wybranymi czynnikami socjodemograficznymi (płeć, status rodziny, miejsce zamieszkania, rodzaj szkoły) a angażowaniem się w działania o charakterze antyspołecznym w przestrzeni social mediów. Analiza statystyczna dowiodła, że istnieje związek między płcią a przejawianiem zachowań antyspołecznych w mediach społecznościowych. Związek ten występuje na poziomie $p = 0,008006$. W podgrupie dziewcząt zachowania nacechowane społeczną szkodliwością w przestrzeni mediów społecznościowych przejawia 60,61% a w podgrupie chłopców – 85% badanych.

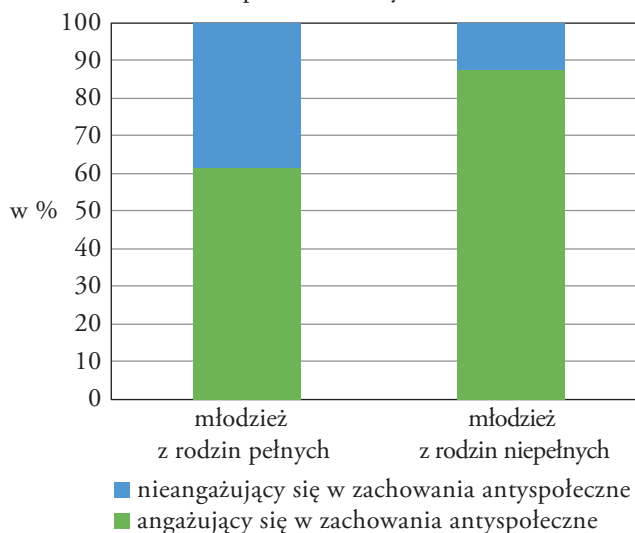
Rysunek 6. Płeć a angażowanie się w zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

Biorąc pod uwagę status rodziny (pełna/ niepełna), dokonano analizy powiązania tego czynnika z angażowaniem w działalność antyspołeczną. Wyniki badań wskazują na to, że istnieje związek pomiędzy statusem rodziny a działalnością o charakterze antyspołecznym w mediach społecznościowych ($p = 0,006443$). Ponad 60% młodzieży z rodzin niepełnych działa na szkodę innych użytkowników portali społecznościowych, z rodzin niepełnych czyni to 87,88% młodzieży. Podane prawidłowości obrazuje ten wykres:

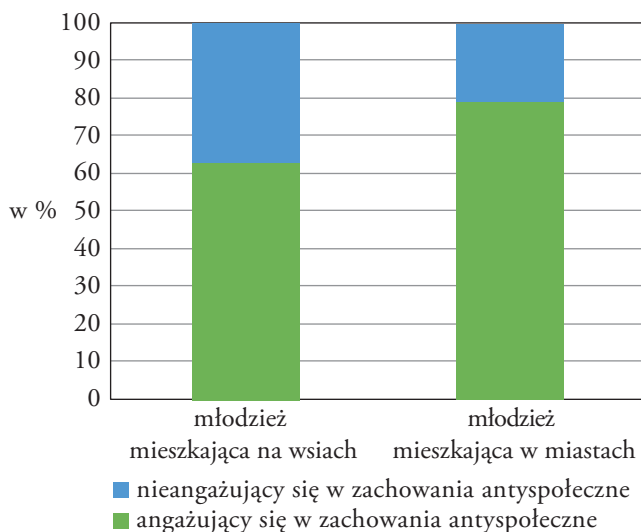
Rysunek 7. Status rodziny a angażowanie się w zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

Badanie znaczenia miejsca zamieszkania w kontekście zaangażowania w destruktywne formy aktywności online pozwoliło na ustalenie, że mieszkanie na wsi czy w mieście nie ma związku z byciem sprawcą negatywnych form zachowań, takich jak mowa nienawiści, cyberprzemoc czy *trolling* ($p = 0,065906$). W taką aktywność angażuje się 62,90% młodzieży mieszkającej na wsi i 79,55% młodzieży z terenów miejskich. Większy odsetek młodzieży z miast wchodzi w rolę *cyberagresora*, *trolla* czy *hejtera*.

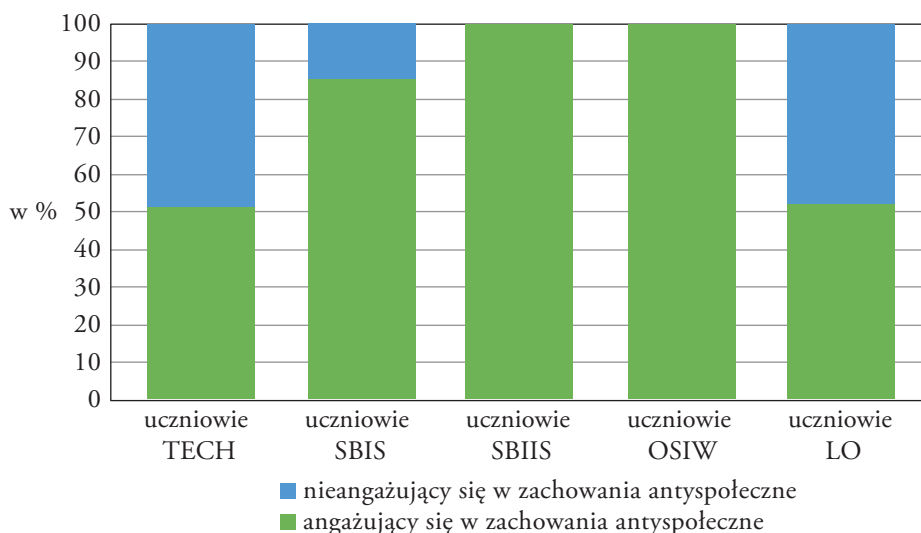
Rysunek 8. Miejsce zamieszkania a zaangażowanie się w zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

Kolejno poddano analizie dane dotyczące znaczenia rodzaju uczęszczanej szkoły na destruktywne formy zachowań młodzieży w social mediach. Badanie pozwoliło ustalić, że istnieje związek między uczęszczaniem do konkretnego typu szkoły (liceum, technikum, szkoły branżowej I stopnia, szkoły branżowej II stopnia, ośrodka szkolenia i wychowania) a zaangażowaniem w społecznie szkodliwe zachowania na portalach społecznościowych ($p = 0,00649$). Po 100% badanych uczniów ośrodka szkolenia i wychowania oraz 100% badanych ze szkoły branżowej II stopnia angażowało się w aspołeczne zachowania.

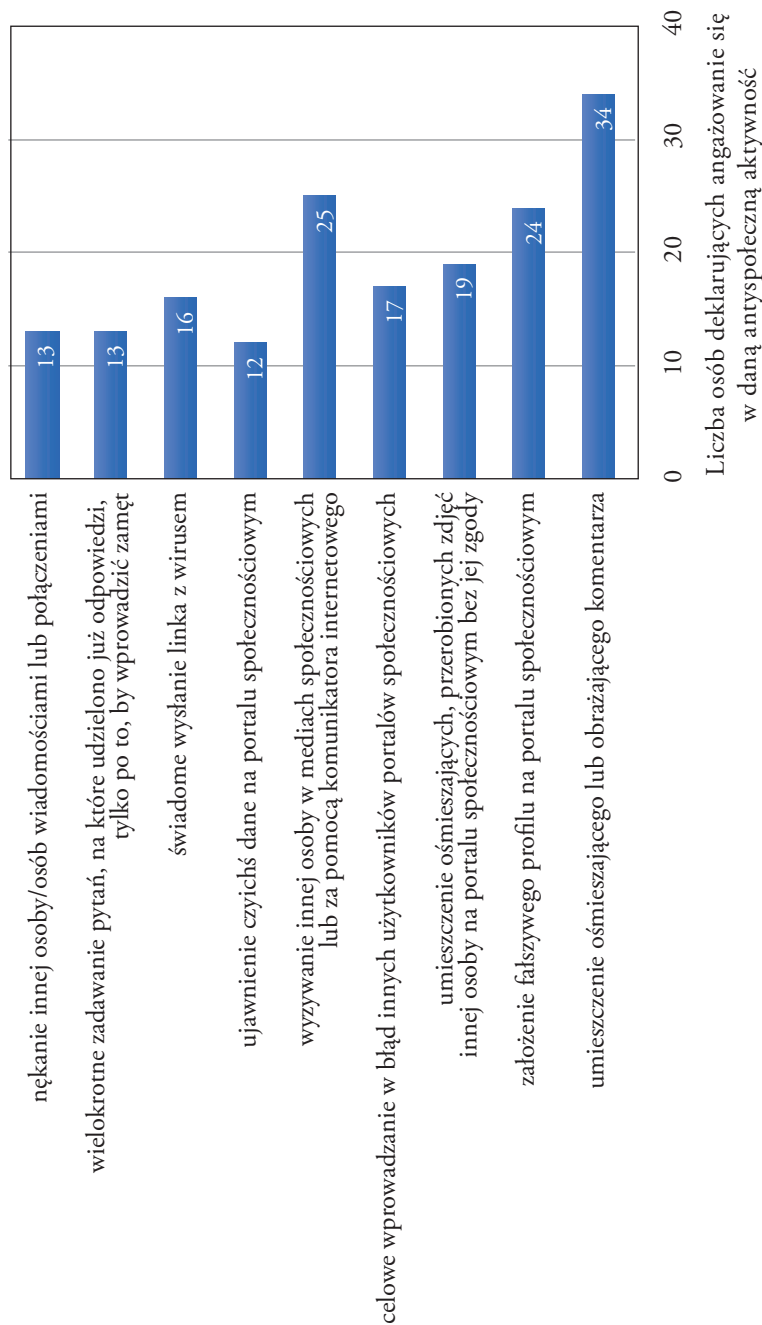
Rysunek 9. Rodzaj szkoły a angażowanie się w zachowania antyspołeczne w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

Należy wspomnieć o tym, że z tych placówek próba była najmniej liczna – 7 osób z OSIW oraz 9 osób z SBIIS. Istnieje więc ryzyko, że do badania przystąpili ci najbardziej zaangażowani w szkoderstwo innym. Wśród uczniów technikum 51,51% szkodzi użytkownikom internetowych społeczności. 85,29% uczniów szkół branżowych I stopnia i 52,17% uczniów liceów czyni podobnie. Dopuszczający się czynów antyspołecznych czynią to w formie zamieszczania komentarzy, które ośmieszają lub obrażają inne osoby (45,95%), wyzywają innych użytkowników (33,78%) czy zakładają fałszywe profile w mediach społecznościowych (32,43%). Nieco więcej niż 1/4 angażujących się w zachowania antyspołeczne przerabia i publikuje dyskredytujące zdjęcia innych osób. Oprócz tego niecałe 23% z nich celowo wprowadza w błąd innych użytkowników, wysyła linki z wirusami (21,62%), nęka innych (17,58%), wprowadza swoimi specyficznymi pytaniami zamęt wśród użytkowników (17,58%). Kilkanaście procent nastolatków przyznało się, że ujawnia dane innych użytkowników.

Rysunek 10. Wybrane formy zachowań antyspołecznych młodzieży w mediach społecznościowych

Wybrane formy zachowań antyspołecznych
młodzieży w mediach społecznościowych

Źródło: badania własne

Podsumowanie i wnioski

W kontekście znaczenia czynników takich, jak płeć, status rodziny, miejsce zamieszkania i rodzaj szkoły wykazano, że nie ma związku między tą aktywnością a płcią, miejscem zamieszkania i rodzajem szkoły. Związek istnieje w obszarze statusu rodziny. Może to wynikać z przypuszczeń co do jakości środowiska wychowawczego oraz losowego doboru próby do badań. Nie wykazano też związku między miejscem zamieszkania a przejawianiem zachowań antyspołecznych w mediach społecznościowych. Istotne różnice wystąpiły jednak w zakresie płci, statusu rodziny i rodzaju szkoły. Niższy poziom empatii i większa skłonność chłopców do agresji może powodować większe zaangażowanie w tę aktywność. Atmosfera zarówno w szkole, jak i w rodzinie powoduje, że gniew, frustrację i stres młodzież próbuje wyładować w formie obrażania, wyzywania, nękania i szerzenia dezinformacji.

Analiza badań pozwoliła także na uzyskanie odpowiedzi na pytania, co do których nie postawiono na początku hipotez – profili nastolatków przejawiających zachowania ryzykowne i antyspołeczne w mediach społecznościowych. Profil nastolatka angażującego się w ryzykowne działania do końca został sprecyzowany. Może to być zarówno dziewczyna, jak i chłopak, mieszkający zarówno w mieście, jak i na wsi, kształcący się w różnych rodzajach szkół ponadpodstawowych, pochodzący z rodziny pełnej, o ogólnym niskim poziomie samooceny.

Średni poziom samooceny angażujących się w zachowania ryzykowne wynosi 25,9, plasując ich na poziomie stenu 3, co oznacza wynik niski. Osoby podejmujące ryzyko najczęściej nawiązują kontakt z nieznanymi, tracą kontrolę nad czasem spędzanym na portalach społecznościowych i biorą udział w niebezpiecznych wyzwaniach internetowych. Bardziej sprecyzowany wydaje się profil nastolatka angażującego się w zachowania antyspołeczne. Jest to z reguły chłopiec, uczeń szkoły branżowej lub technikum, pochodzący z rodziny niepełnej, zarówno ze wsi, jak i z miasta, cechujący się niższym lub przeciętnym poziomem empatii afektywno-poznawczej.

Badanie znaczenia wybranych zmiennych demograficznych w kontekście przejawiania zachowań ryzykownych pozwoliło ustalić, że zarówno chłopcy, jak i dziewczęta podejmują zachowania ryzykowne w mediach społecznościowych w podobnym stopniu. Chłopcy, angażując się chociażby w wyzwania, mogą demonstrować swoją siłę i odwagę. Dziewczęta poprzez publikację swoich zdjęć i dzielenia się swoim życiem w mediach społecznościowych starają się eksperymentować ze swoim wizerunkiem i tożsamością. Dodatkowo kontrowersyjne i niebezpieczne treści w mediach społecznościowych bardziej ciekawią nastolatków niż konwencjonalne aktywności.

Jeżeli nastolatki słyszą od kolegów, że warto obejrzeć daną patologiczną transmisję, obserwować określonego patotwórcę, to mogą mieć większą motywację do tego, by być z jego wyczynami na bieżąco, by podczas rozmowy ze znajomymi orientować się w tym, co się dzieje w mediach społecznościowych. Akceptacji grupy i możliwości dzielenia się swoimi poglądami potrzebują zarówno dziewczęta, jak i chłopcy, więc jeżeli inni znajomi angażują się w podobne aktywności, oni za nimi podążają. Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy starają się zaspokoić swoje potrzeby

niezależności, doświadczania, uczenia się poprzez własne działanie. Dzięki nawiązywaniu kontaktów z obcymi zwiększają grono znajomych i potencjalnych osób, które będą ich obserwowały, komentowały, dawały polubienia. Jeśli otrzymują pozytywną informację zwrotną od innych, zaspokajają potrzebę aprobaty innych i budują na opinii innych również swoją samoocenę.

Status rodziny różnicuje angażowanie się w zachowania ryzykowne. Z badań wynika, że to młodzież z rodzin pełnych częściej się w nie angażuje. Stoi to niejako w sprzeczności z tym, co mówi na ten temat literatura przedmiotu, że to właśnie rodziny pełne są czynnikiem chroniącym przed podejmowaniem ryzyka. Powodem takiego rozkładu danych może być mała próba badawcza lub niska sumienność wypełniania ankiet. Analizując pojedyncze odpowiedzi, nie zauważono jednak tendencji do mechanicznego wypełniania odpowiedzi. Innym powodem takiego stanu rzeczy wydaje się to, że do badania przystąpiło wiele osób z rodzin pełnych, ale niewydolnych wychowawczo, czy nawet patologicznych. Brak odpowiedniego poczucia własnej wartości i dostatecznej troski oraz zainteresowania dzieckiem przez rodziców może wtedy prowadzić do niekontrolowanego korzystania z internetu i mediów społecznościowych.

Nie wykazano także istotnych różnic, jeśli chodzi o miejsce zamieszkania młodzieży a ich niebezpiecznymi działaniami w sieci. W czasach, kiedy dostęp do mediów społecznościowych jest globalny, a nastolatki ze wsi i miast mają niemalże wyrównany dostęp do internetu, zachowania ryzykowne podejmują także w tej sferze. Należy też wziąć pod uwagę wykluczenie cyfrowe czy problemy z zasięgiem często na terenach wiejskich. Jednakże, jak przedstawiono w części teoretycznej, nawet jeżeli jednostki nie mają konta w mediach społecznościowych, to o nich słyszą, wiedzą, co się w nich dzieje, widzą publikowane treści pokazywane im przez innych. Niezależnie od miejsca zamieszkania młodzież styka się z tymi samymi patologicznymi treściami, widzi te same posty, udostępnia zdjęcia siebie, swoją lokalizację, kreuje swoją tożsamość w sferze wirtualnej.

Rodzaj szkoły, do której uczęszcza młodzież, również nie różnicuje istotnie specyfiki angażowania się w niebezpieczne działania. Tu warto zwrócić uwagę na aspekt poziomu edukacji medialnej w szkołach ponadpodstawowych. W wielu placówkach bez względu na jej typ za mało mówi się o niebezpieczeństwach w sieci. Często profilaktyka ryzykownych aktywności w mediach społecznościowych czy internecie sprowadza się do gazetek informacyjnych i pogadanek demonizujących tą sferę, a nie wyjaśnienia, jak racjonalnie i bezpiecznie z niej korzystać.

Inaczej przedstawia się powiązanie między płcią a zachowaniami antyspołecznymi. Istnieje istotna różnica między dziewczętami a chłopcami w tym zakresie. To chłopcy silniej angażują się w destruktywne aktywności niż ich rówieśniczki. Może to wynikać z tego, że dziewczęta cechują się średnio wyższym poziomem empatii. Fakt ten uwzględniony jest w normach stenowych IRI. Empatia, na którą się powołano, odpowiada za angażowanie się w działalność prospołeczną. Może to uzasadniać przypuszczenie, że chłopcy jako osoby cechujący się niższym poziomem empatii będą się częściej angażowali w szkodliwe społecznie zachowania. Należy jednak zaznaczyć, że dziewczęta też przejawiają zachowania antyspołeczne, a co więcej – ich agresja nasila

się. Nadal nie dominują one kolegów w tej aktywności, ale trzeba mieć na uwadze to, że występuje u nich wzrost zachowań agresywnych i przemocowych. Dodatkowo należy wspomnieć o przytaczanej przez badaczy „epidemii narcyzmu” i negatywnego oddziaływania mediów społecznościowych na psychikę ich użytkowników.

Istotna różnica wystąpiła także w przypadku statusu rodziny. Częściej hejtowały, trollowały i stosowały przemoc elektroniczną te osoby, które pochodziły z rodzin niepełnych. Może to być spowodowane ich niestabilnością emocjonalną wywołaną niestabilną sytuacją rodzinną, która popycha ich do krzywdzenia innych. Wyżywanie się na innych użytkownikach portali społecznościowych stanowi, zdaje się, próbę podniesienia swojej samooceny, dowartościowania się, kompensowania zainteresowania swoją osobą. Stosowanie mowy nienawiści czy cyberprzemocy bywa sposobem nastolatków z rodzin niepełnych do wyładowania swoich negatywnych emocji, spowodowanych chociażby konfliktami w rodzinie, rozstaniem rodziców itp.

Nie istnieją istotne różnice między miejscem zamieszkania a hejtowaniem, trollowaniem czy stosowaniem cyberprzemocy. Nieznacznie częściej angażują się w to osoby z terenów miejskich niż wiejskich. Może to być spowodowane faktem, że jednostki agresywne, niezadowolone z życia, z cechami psychopatycznymi zamieszkują oba te obszary, a media społecznościowe służą do kanalizowania negatywnych emocji i znęcania się nad innymi właśnie w tej sferze.

Istotną różnicę widać za to w działaniu społecznie szkodliwym w internecie rodzajem szkół, do których uczęszcza młodzież. Stuprocentowy udział uczniów szkolenia i wychowania oraz szkoły branżowej II stopnia może wynikać ze zbyt małej próby z tych placówek. Próby z tych placówek liczyły po kilka osób. Znacznym zaangażowaniem w działania antyspołeczne wykazywali się uczniowie szkół branżowych I stopnia.

Poszczególne rodzaje szkół różnią się pod względem atmosfery w nich panującej. Uczniowie szkół, w których panuje życzliwa atmosfera między uczniami i uczniacami a nauczycielami, rozwijają się lepiej emocjonalnie. Z kolei wyższa inteligencja emocjonalna sprzyja nieangażowaniu się w zachowania antyspołeczne. Możliwe też, że szkoły różnie reagują na zgłaszane przez uczniów problemy dotyczące przejawiania i bycia ofiarą np. cyberprzemocy. Jeśli szkoły nie wyciągają z tego konsekwencji, sprawca dostaje sygnał, że jego działanie jest bezkarne i częściej oraz silniej angażuje się w destruktywną działalność w mediach społecznościowych. Odpowiednie reagowanie w takich sytuacjach daje znak, że szkoła stara się wychowywać swoich uczniów na ludzi zachowujących się prospołecznie, a nie na szkodę innych.

Istotne mogą też być wymagania stawiane uczniom przez szkołę. Młodzież w czasach, kiedy ich zdrowie psychiczne jest w nie najlepszym stanie, staje przed różnorodnymi wyzwaniem płynącymi ze specyfiki szkoły i zawodu, które sobie wybrali. Osoby obciążone nauką i przygotowaniem do zawodu odreagowują stres i frustrację na niczego niewinnych użytkownikach mediów społecznościowych. Patrząc na próbę uczniów ze szkół branżowych I stopnia, widać, że znaczną ich część stanowią chłopcy, co poniekąd wiąże się z tym, że chłopcy mają niższy poziom empatii i znacznie angażują się w zachowania o charakterze antyspołecznym. W szkołach branżowych być może większy nacisk kładzie się na kształcenie kompetencji twardych, przydatnych

w wykonywaniu zawodu, a możliwe, że pomija się kształcenie kompetencji społecznych takich, jak chociażby empatia.

Działania zapobiegające podejmowaniu działań ryzykownych i antyspołecznych mogą być skierowane do całej populacji młodzieży. Warto je jednak sprofilować w odniesieniu do grup o średnim i wyższym ryzyku. Do sprawdzenia, kogo takimi oddziaływaniami należy objąć, trzeba wykorzystać profile osób angażujących się w zachowania ryzykowne i antyspołeczne. Powinno się też prowadzić rozpoznanie problemów dzieci, by wiedzieć, jakie dobrać do nich oddziaływania. Wychowawca lub rodzic musi wiedzieć, z jakimi trudnościami młodzież boryka się w mediach społecznościowych. Biorąc pod uwagę sylwetki tych osób, należy się koncentrować zarówno na ich zasobach (pasje, zainteresowania), jak i czynnikach ryzyka (np. wychowywanie się w rodzinie niepełnej lub niewydolnej wychowawczo). Profilaktyka zachowań ryzykownych i antyspołecznych powinna wykorzystywać naczelną strategię, czyli rozwijanie umiejętności życiowych (madraochrona.pl, dostęp: 13.06.2024.), polegającą na rozwijaniu umiejętności prowadzenia właściwej komunikacji, kompetencji radzenia sobie ze stresem, asertywności i kształtowania pozytywnego obrazu własnej osoby. Wiąże się to z wynikami przedstawionych badań.

Łucja Wardega

Autorka jest pedagogiem resocjalizacyjnym pracującym jako wychowawca w Placówce Opiekuńczo-Wychowawczej typu socjalizacyjnego w Zmiącej. Absolwentka kierunku pedagogika (specjalność kryminologia i resocjalizacja z przygotowaniem pedagogicznym oraz pedagogika resocjalizacyjna i mediacji) w Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu. W latach 2021-2024 r. przewodnicząca Koła Naukowego Pedagogów. W kręgu jej zainteresowań naukowych pozostają praca z dziećmi i młodzieżą z rodzin dysfunkcyjnych oraz z młodzieżą niedostosowaną społecznie, arteterapia i twórcze metody resocjalizacji, aktywność ryzykowna i antyspołeczna dzieci i młodzieży w mediach społecznościowych, rozwijanie kompetencji społecznych oraz kara śmierci

Bibliografia

- Andrzejewska, A. (2014). *Dzieci i młodzież w sieci zagrożeń realnych i wirtualnych. Aspekty teoretyczne i empiryczne*. Warszawa: Wydawnictwo Difin SA.
- Angielczyk, P.Z. (2019). Homo crudelis w dobie Internetu. *Pareja*, 2(12), 48-64.
- Bergcholc, L. (2022). Patostreaming jako nowe wyzwanie dla kryminologii w kontekście współczesnych cyberzagrożeń. W: E.W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz (red.), *Prawo karne i kryminologia wobec kryzysów XXI wieku* (s. 341-352). Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Campbell, M.A. (2005). Cyber Bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 15(1), 68-76.
- Figas, E., Rokowski, W. (2022). Patostream: przejaw kryzysu moralnego czy oznaka nowych wartości? W: E.W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz (red.), *Prawo karne i kryminologia wobec kryzysów XXI wieku* (s. 396-407). Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.

- Garbowski, M. (2017). Szkodniki czy „partyzanci” cyberprzestrzeni? Próba typologizacji trolli internetowych. W: J. Dynkowska, N. Lemann, M. Wróblewski, A. Zatora (red.), *Hejterstwo. Nowa praktyka kulturowa? Geneza, przypadki, diagnozy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Garwol, K. (2019). Mowa nienawiści wśród dzieci i młodzieży. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 3(29), 158-163.
- Jachyra, D. (2011). Trollowanie – antyspołeczne zachowania w internecie, sposoby wykrywania i obrony. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica*, 28, 253-261.
- Jas, M. (2020). Patostreaming – ciemna strona internetu. Analiza zjawiska na wybranych przykładach. *Media Biznes Kultura*, 1(8), 169-180.
- Keith, S., Martin, M.E. (2005). Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children & Youth*, 4, 224-228.
- Kowalski, R.M., Limber, S.P. (2007). Electronic Bullying among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.
- Kułaga, W. (2021). Transmisja patologii społecznych do internetu. Zagrożenia związane z medialną aktywnością patoinfluencerów, patostreamerów, patoużytkowników. *Media i komunikacja społeczna*, 2, 70-89.
- Lange, R. (red.). (2023). *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*. Warszawa: NASK Państwowy Instytut Badawczy.
- Lange, R., Ładna, A., Konopczyński, F., Kowalczyk, M. (2019). *Patostreamy w opinii polskich internautów. Raport z ogólnopolskich badań społecznych*. Warszawa: NASK Państwowy Instytut Badawczy.
- Michniuk, A. (2016). Aktywność internautów w mediach społecznościowych. *Wychowawca*, 11(283), 7-9.
- Pyżalski, J. (2012). *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szulc, M. (2020). Manipulowanie informacją w sieci za pomocą fake newsów jako zagrożenie dla młodzieży. *Psychologia Wychowawcza*, 17, 140-158.
- Tokunaga, R.S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287.
- Wachs, S., Wettstein, A., Bilz, L., Gamez-Guadix, M. (2022). Adolescents’ motivations to perpetrate hate speech and links with social norms. *Comunicar*, 7(30), 9-19.
- Wawrzyniak, M. (2015). *Netoholik, czyli jak zaszczyć się na hejt, nie wpaść w pułapkę obgadywania oraz nauczyć zarabiać się na tych, którzy Cię oczerniają*. Gliwice: Wydawnictwo OnePress.

Źródła internetowe

- Grycuk, A. (2021). Fake newsy, trolle, boty i cyborgi w mediach społecznościowych. Analizy BAS, 1(152). Pobrano z: [https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/740FB3EF-1F43CC55C125867600356FA7/\\$file/Analizy%20BAS%20152.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/740FB3EF-1F43CC55C125867600356FA7/$file/Analizy%20BAS%20152.pdf)
- Khattar, A., Dabas, K., Gupta, K., Chopra, S., Kumaraguru, P. (2018). White or Blue, the Whale gets its Vengeance: A Social Media Analysis of the Blue Whale Challenge. Pobrano z: https://www.researchgate.net/publication/322568365_White_or_Blue_the_Whale_gets_its_Vengeance_A_Social_Media_Analysis_of_the_Blue_Whale_Challenge

Prokuratura Krajowa (2017). *Niebezpieczna dla dzieci gra o nazwie „niebieski wieloryb” dotarła do Polski*. Pobrano z: gov.pl/web/prokuratura-krajowa.:
https://globaldignity.pl/wp-content/uploads/2018/03/Wilki-i-owce-winternecie_raport_Glibal-Dignity-Poland_IQS_2016.pdf
<https://madraochrona.pl/strefa-specjalisty/strategie-profilaktyczne/>
<https://pieknoumyslu.com/trolle-internetowe-i-niebezpieczenstwo-z-nimi-zwiazane/>
<https://sjp.pl/hejt>
<https://socialmediavictims.org/cyberbullying/types/trolling/>
<https://swresearch.pl/news/hejterzy-w-sieci>
<https://vademecumbezpieczenstwainformacyjnego.uken.krakow.pl/2020/03/10/hejt/>

